

Aan de slag met de horizontale dialoog

Aan de slag met de horizontale dialoog over de kwalitatieve invulling van onderwijstijd

© Oberon, 24 maart 2010

In 2009 zijn beoogde beleidswijzigingen rondom onderwijstijd in het vo aangekondigd. Begin september heeft de staatssecretaris alle vo-scholen daarover via een brief geïnformeerd. Eén van de wijzigingen betreft een aanpassing van de definitie van onderwijstijd. In de oude definitie ging het om begeleid onderwijs; er moest altijd een docent beschikbaar zijn. Met de nieuwe definitie wordt erkend dat er ook zinvolle onderwijsactiviteiten kunnen zijn waarbij niet direct een docent beschikbaar is; er moet echter wel altijd een docent verantwoordelijk zijn voor de onderwijsactiviteiten. Verder moet het onderwijs volgens de nieuwe definitie een inspirerend en uitdagend karakter hebben. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt primair bij de scholen. Er wordt dan ook niet aangegeven wat daaronder verstaan dient te worden. Over het inspirerend en uitdagend karakter van het onderwijs moeten scholen een horizontale dialoog voeren met ouders en leerlingen. Deze sterke nadruk op de horizontale dialoog over de invulling van het onderwijsprogramma is een tweede wijziging in het beleid. Bij een dergelijke horizontale dialoog gaat de school in gesprek met ouders en leerlingen over:

- de verantwoording van de school: hoe is het onderwijsprogramma samengesteld en waarom zijn bepaalde keuzes gemaakt en is dit programma daadwerkelijk gerealiseerd;
- de meningen en wensen van ouders en leerlingen: zijn zij tevreden over de invulling en realisatie van het onderwijsprogramma en hebben zij suggesties voor verbetering.

Waarom nu al starten met de horizontale dialoog?

Omdat het voeren van een horizontale dialoog met ouders en leerlingen nog niet voor alle scholen gebruikelijk is, voert Oberon in opdracht van OCW een pilot uit. Deze pilot bestaat uit twee fasen. De eerste fase is begin 2010 afgerond. Scholen kunnen de uitkomsten van deze eerste fase gebruiken om hun eigen dialoog over het onderwijsprogramma met ouders en leerlingen vorm te geven. Op die manier kunt u zich voorbereiden op de invoering van de nieuwe wet- en regelgeving rondom onderwijstijd. Deze voorbereiding sluit bovendien goed aan bij de wet Goed onderwijs, goed bestuur die naar verwachting per 1 augustus 2010 wordt ingevoerd. Een van de onderdelen daarvan is namelijk de Code goed onderwijsbestuur waarin afspraken zijn opgenomen over de dialoog met belanghebbenden, waaronder ouders en leerlingen.

Behalve een goede voorbereiding op de invoering van de hiervoor genoemde wetten heeft het voeren van een horizontale dialoog met ouders en leerlingen over de invulling van het onderwijsprogramma andere voordelen. De nieuwe definitie van onderwijstijd biedt scholen de ruimte om activiteiten die voorheen niet tot onderwijstijd werden gerekend, nu wel mee te tellen. Voorwaarde is wel dat ouders en leerlingen in een horizontale dialoog betrokken zijn bij het vaststellen van deze activiteiten. Tot slot wijzen de pilotscholen op een meer algemeen voordeel van het voeren van een horizontale dialoog: "Ouders hebben vaak een andere en verfrissende kijk op zaken dan de professionals. Je hoort dingen die je anders niet te horen krijgt" en "Ouders en leerlingen helpen het algemeen belang naar voren te brengen. Ze nemen niet alleen, maar geven ook".

De informatie in deze notitie kan u helpen bij het vormgeven van de horizontale dialoog met ouders en leerlingen over de invulling van uw onderwijsprogramma. We gaan in op de volgende onderwerpen:

1. wat werkt: de belangrijkste lessen uit de eerste fase van de pilot;
2. manieren om vorm te geven aan de horizontale dialoog;
3. websites waar u goede voorbeelden en tips kunt vinden.

1. Wat werkt?

Negen scholen die beschouwd kunnen worden als voorloper op het gebied van horizontale dialoog deden mee aan de eerste fase van de pilot. Hoe realiseren zij de horizontale dialoog en welke factoren werken daarbij bevorderend en belemmerend? We vatten hier de belangrijkste lessen uit fase 1 van de pilot samen.¹

- **Maatwerk:** maatwerk lijkt de meeste garanties te bieden voor een succesvolle dialoog. De horizontale dialoog kan alleen goed van de grond komen als deze wordt afgestemd op specifieke kenmerken van de school(locatie) zoals onderwijsconcept, onderwijstype, organisatiestructuur en samenstelling van de ouder- en leerlingpopulatie.
- **Locatieniveau:** de horizontale dialoog kan het beste worden uitgevoerd op het niveau van de locatie. De locaties verschillen namelijk soms sterk van elkaar. Bovendien heeft een dialoog op een locatie-overstijgend niveau voor ouders en leerlingen vaak een te hoog abstractieniveau doordat de gespreksonderwerpen verder van de eigen schoolpraktijk en daarmee van de eigen belevingswereld afliggen.
- **Open cultuur:** de horizontale dialoog komt sneller en beter op gang als een school een open cultuur heeft. Kenmerken van een dergelijke open cultuur zijn onder meer korte lijnen tussen de school en de ouders/leerlingen, een open houding van de school en een breed ingebedde ouder- en leerlingparticipatie.
- **Onderwijsconcept:** als het voor ouders en leerlingen duidelijk is wat het onderwijsconcept is dan vergemakkelijkt dat de horizontale dialoog. Een dergelijk helder afgebakend onderwijsconcept geeft als het ware op een natuurlijke manier de grenzen voor de dialoog aan. In de woorden van leerlingen: “Als je voor de school kiest, weet je waar je voor kiest. Je moet dan niet verwachten alles te kunnen veranderen als je eenmaal op school zit. Anders moet je maar naar een andere school gaan.”
- **Informele dialoog:** ouders en leerlingen lijken het eenvoudigst te enthousiasmeren voor eenmalige, meer informele vormen van dialoog, zoals een bijeenkomst van een ouder- of leerlingpanel. Het is daarom raadzaam de horizontale dialoog niet te beperken tot de wettelijke verplichtingen, maar deze uit te breiden met meer informele vormen van dialoog. Te meer daar deze meer informele vormen vaak goede mogelijkheden bieden om dieper op een bepaald onderwerp in te gaan.
- **Terugkoppeling:** de horizontale dialoog verloopt doorgaans beter als een school aan ouders en leerlingen laat zien wat zij met hun input doet. Op die manier toont een school namelijk dat ze ouders en leerlingen serieus neemt. Hiermee is niet gezegd dat een school altijd moet doen wat ouders en leerlingen willen. Ouders en leerlingen beseffen dat een school hun wensen niet altijd kan realiseren, maar willen graag uitleg waarom een wens niet gehonoreerd kan worden.

2. Vormen van horizontale dialoog

Er zijn verschillende manieren waarop u als school vorm kunt geven aan de horizontale dialoog over de kwalitatieve invulling van de onderwijstijd. We starten daarbij met de huidige wettelijke verplichtingen. Vervolgens besteden we aandacht aan meer informele vormen van dialoog. Er zijn echter geen vuistregels zijn voor ‘de beste manier’, de keuze voor een bepaalde vorm en de uitwerking ervan zijn maatwerk. Ter illustratie hebben we een aantal citaten van de pilotscholen toegevoegd.

¹ Meer informatie over de opzet en de uitkomsten van fase 1 van de pilot kunt u lezen in de rapportage “Pilot horizontale verantwoording kwalitatieve invulling onderwijstijd vo: eindrapportage fase 1”. Deze is te downloaden van de websites van Oberon (www.oberon.eu) en van OCW (www.minocw.nl, wordt binnenkort www.rijksoverheid.nl).

Wettelijke verplichtingen

- **Medezeggenschapsraad:** de medezeggenschapsraad (MR) heeft wettelijke bevoegdheden die de inspraak van ouders en leerlingen regelen. De daadwerkelijke inspraak van ouders en leerlingen is per onderwerp en per geleding geregeld in de vorm van advies- of instemmingsrecht.
 - Bij het vaststellen van de onderwijstijd heeft de ouder- en leerlinggeleding van de MR instemmingsbevoegdheid.
 - Bij het vaststellen of wijzigen van het lesrooster heeft de MR adviesbevoegdheid.
 - Bij het vaststellen of wijzigen van het schoolplan heeft de MR instemmingsbevoegdheid. Het schoolplan moet een beschrijving bevatten van het beleid met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs en omvat in elk geval het onderwijskundig beleid, het personeelsbeleid en het beleid met betrekking tot de bewaking en verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. In hun schoolplan zullen scholen dus, in meer of mindere mate, aandacht besteden aan de kwalitatieve invulling van onderwijstijd.
 - De ouder- en leerlinggeleding van de MR heeft instemmingsbevoegdheid bij het vaststellen van de schoolgids. De schoolgids is bedoeld om ouders en leerlingen te informeren over de werkwijze van de school. Er moet in elk geval informatie in staan over de manier waarop de verplichte onderwijstijd wordt ingevuld.
- **Jaarverslag:** het bevoegd gezag moet jaarlijks een jaarverslag opstellen. Scholen kunnen ervoor kiezen om ook een jaarverslag op school- of locatieniveau op te stellen. Het jaarverslag bestaat uit een bestuursverslag en een jaarrekening. Het bevat daarmee niet alleen financiële gegevens, maar ook andere relevante ontwikkelingen zoals onderwijskundige en programmatische zaken. Conform de wet Goed onderwijs, goed bestuur moet in het jaarverslag tevens worden aangegeven hoe de Code goed onderwijsbestuur is toegepast. Een onderdeel van deze code is horizontale verantwoording. Het gebruik van het jaarverslag wint volgens de pilotscholen aan waarde als de school met ouders en leerlingen in gesprek gaat over voor hen relevante onderwerpen uit dit verslag.

Informelere vormen

- **Ouder- en leerlingraad:** de functie van ouder- en leerlingraden kan wisselen per school. In de regel houden beide raden zich bezig met allerlei praktische zaken en met het organiseren van activiteiten. Een ouder- of leerlingraad kan voor scholen ook een klankbordfunctie vervullen waar beleid wordt getoetst. Onderwijstijd en de invulling van het onderwijsprogramma kunnen in dat geval gespreksthema's zijn. Verder kunnen een ouder- en leerlingraad betrokken worden bij de opzet en uitvoering van tevredenheidsenquêtes. Een ouderraad meldt hierover: "Elk jaar wordt een enquête afgenomen bij ouders van leerlingen uit leerjaar 1. Het gaat hier om een enquête van ouders voor ouders. Bij het afnemen krijgen we ondersteuning van de school. De uitkomsten bespreken we in de ouderraad. Op basis daarvan ondernemen we daar waar nodig actie of geven we actiepunten door aan de schoolleiding." Tot slot kan een ouderraad de school helpen om in gesprek te komen met andere ouders, bijvoorbeeld door het organiseren van een themabijeenkomst.
- **Ouder- of leerlingpanel:** dergelijke panels worden ook wel aangeduid als klankbordgroepen. De grootte en samenstelling van de ouder- en leerlingpanels en de overlegfrequentie kunnen sterk variëren tussen scholen. In de panels worden meestal een paar actuele thema's besproken en hebben ouders en leerlingen de gelegenheid hun mening over deze thema's kenbaar te maken aan de school. Alle scholen die met ouder- en/of leerlingpanels werken vinden dit een zeer geschikte manier om met ouders en leerlingen in gesprek te gaan over de kwalitatieve invulling van de onderwijstijd. In de woorden van een van de scholen: "We zien de mening van het ouderpanel als een gratis advies, ouders hebben vaak een verfrissend advies."
- **Tevredenheidsenquêtes:** ouder- en leerlingtevredenheidsenquêtes zijn een instrument om op een relatief eenvoudige manier input van een grote groep ouders en leerlingen te krijgen. In vaak gebruikte algemene tevredenheidsvragenlijsten komt de kwalitatieve invulling van onderwijstijd

echter veelal indirect aan bod. Scholen kunnen dergelijke vragen in veel gevallen wel zelf toevoegen. Een andere mogelijkheid die docenten, ouders en leerlingen noemen is afname van vragenlijsten per thema. De mate waarin het onderwijs inspirerend en uitdagend is zou, zeker voor leerlingen, één van de thema's voor een dergelijke korte vragenlijst kunnen zijn. Zowel ouders als leerlingen vinden het van groot belang dat zij geïnformeerd worden over de uitkomsten van de vragenlijsten en over de acties die de school op basis daarvan onderneemt.

- **Docentbeoordeling:** hierbij gaat het meestal om een vragenlijst waarmee leerlingen hun mening kunnen geven over het functioneren van docenten. Docenten melden over deze vragenlijsten: “De uitkomsten geven ons vaak een goed beeld. Leerlingen vullen deze enquêtes serieus in.” De vragenlijsten zijn primair bedoeld als input voor ontwikkelings- of functioneringsgesprekken met docenten. De uitkomsten kunnen echter ook vertaald worden naar schoolniveau zodat een geanonimiseerd beeld ontstaat van de mate waarin leerlingen het onderwijs als inspirerend en uitdagend ervaren.
- **Contactouders/klassenouders:** contactouders vervullen een intermediaire rol tussen de school en de ouders. Zij kunnen ervoor zorgen dat de input van ouders van een bredere groep komt dan van ouders die zitting hebben in bijvoorbeeld MR of ouderraad. Ouders zeggen hierover: “Elk jaar worden er per klas twee ouders gekozen die contacten onderhouden met de overige ouders van de leerlingen uit die klas. Ze inventariseren onder de ouders wat er speelt en wat onder de aandacht van de school gebracht moet worden. Op een contactouderavond worden deze punten besproken met de ouderraad. Deze bepaalt vervolgens wat besproken wordt met de schoolleiding.” Gezamenlijke bijeenkomsten van contactouders bieden een school de mogelijkheid om in gesprek te gaan met ouders over inhoudelijke onderwerpen. De kwalitatieve invulling van de onderwijstijd kan een van deze onderwerpen zijn.
- **Exitgesprekken:** in deze gesprekken blikt de school samen met eindexamenleerlingen en hun ouders terug op de periode op school. Onderwijstijd en de kwalitatieve invulling daarvan kunnen gespreksonderwerp zijn. Doordat de leerlingen (bijna) van school af zijn, ontstaat een zekere afstand die het mogelijk maakt dat leerlingen en ouders vrijuit praten.
- **Mentorgesprek en ouderavond:** mentoruren en ouderavonden zijn niet expliciet bedoeld om leerlingen of ouders input te vragen over de kwalitatieve invulling van de onderwijstijd. Wel kan dit onderwerp spontaan ter sprake komen. Indien dat het geval is en leerlingen of ouders geven signalen die breder zijn dan het individu of hun klas, dan geven de mentoren/docenten deze door aan de teamleider of directie.
- **Vragen en klachten:** vragen of klachten van ouders of leerlingen kunnen door een school gebruikt worden als vertrekpunt voor een horizontale dialoog. Een advies van een paar pilotscholen is om thematische ouderavonden te organiseren over onderwerpen waarover de school veel vragen krijgt.

3. Websites met goede voorbeelden en tips

www.venstersvoorverantwoording.nl

Vensters Voor Verantwoording is een initiatief van de VO-raad. In dit project spreken scholen voor voortgezet onderwijs samen af hoe ze informatie over hun kwaliteit eenduidig kunnen communiceren naar ouders en andere belangstellenden. Op de website treft u voorbeeldmateriaal en publicaties aan.²

- **voorbeelden:** Hier vindt u ideeën om horizontale verantwoording vorm te geven. U vindt hier onder meer verslagen van workshops over het aangaan van een horizontale dialoog met vmbo-ouders en een draaiboek contactouders.

² Deze website wordt regelmatig geactualiseerd op basis van de meeste recente ontwikkeling en het beschikbaar komen van nieuw materiaal.

- **toolkit 2006:** In deze toolkit vindt u een ruime selectie instrumenten die vo-scholen hebben ontwikkeld en gebruikt voor het voeren van een horizontale dialoog met hun belanghebbenden, waaronder ouders en leerlingen. Van elke tool zijn een procesbeschrijving en voorbeelden opgenomen. De procesbeschrijvingen bevatten onder meer informatie over doel en werkwijze en ervaringen en tips van vo-scholen.
- **Q5:** Hier treft u onder meer publicaties aan van het Q5-project dat op 1 januari 2009 afliep, waaronder de brochure “Rector, we hebben een idee” over leerlingparticipatie.

www.vo-raad.nl

Dit is de website van de sectororganisatie voor het vo. Via het thema Verantwoording kunt u informatie vinden over de Code goed bestuur en over ouder- en leerlingparticipatie.

www.oudersbijdeles.nl (voortgezet onderwijs)

Ouders bij de les is een initiatief van organisaties voor ouders in het onderwijs. Op de site staat hoe scholen ouders kunnen laten meeleven, meehelpen, meebeslissen en meedenken. U treft beschrijvingen aan over hoe u aan de slag kunt gaan met deze vormen van ouderparticipatie. Hoewel de titel van de website anders doet vermoeden, kunt u er ook een aantal voorbeelden vinden van leerlingparticipatie.

www.ouderbetrokkenheid.nl

Deze website is een uitwisselingsplatform voor scholen in Amsterdam van Project Capabel. De website is in het leven geroepen om expertise, tips en good practices op het gebied van ouderbetrokkenheid en -participatie uit te wisselen. Op de site vindt u een uitgebreide lijst van instrumenten waarmee scholen de betrokkenheid van ouders kunnen stimuleren, veel voorbeelden van hoe het wel (en bij voorkeur niet) moet en - last but not least - verhalen van betrokken scholen.

www.forum.nl/paoo

Het Platform Allochtone Ouders & Onderwijs versterkt de betrokkenheid en participatie van allochtone ouders in het onderwijs en biedt praktische kennis en hulp op twee niveaus: landelijk en lokaal. Onder “Databank allochtone ouders en onderwijs” en “bent u werkzaam op een school voor voortgezet onderwijs” vindt u materialen en producten die u kunt gebruiken voor het verbeteren van uw contacten met allochtone ouders en voor het vergroten van hun actieve betrokkenheid bij het onderwijs van hun kind en van hun participatie op uw school.

www.verantwoordenvanklassen.nl

Dit is de website van het project Verantwoorden van Klasse(n). Dit project heeft als doel de kwaliteit van het jaarverslag en het gebruik ervan te bevorderen. Op de site staan onder meer tips voor een goed jaarverslag en best practices.

www.nko.nl

De Nederlandse Katholieke vereniging van Ouders heeft een groot aantal instrumenten voor partnerschap tussen ouders en school. Via “winkel – brochures-instrumenten bij: ‘samen kun je meer dan alleen’” kunt u een aantal van deze instrumenten downloaden, bijvoorbeeld over ouderpanel, contactouders en exitgesprekken.

www.voo.nl

Het verstevigen van ouderbetrokkenheid is een van de prioriteiten van de Vereniging Openbaar Onderwijs. Op de site bij “Ouders en School” kunt u hier meer over lezen.

www.laks.nl

Het LAKS stimuleert leerlingparticipatie en ziet leerlingen als ervaringsdeskundigen. Het LAKS vindt het van belang dat leerlingen hun mening kunnen geven op en over hun school. Daarom heeft zij de LAKS-monitor ontwikkeld. Met deze monitor kunnen scholen de tevredenheid van hun leerlingen over diverse thema's in beeld brengen.